

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА: ПРАКТИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ

СТАНОВИЩЕ

от ДОЦЕНТ Д-Р ДЯКОН ИВАН СТОЯНОВ ИВАНОВ
БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ,
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

За дисертация за придобиване на научна и образователна степен **ДОКТОР**
на **СТОЯН МАЛИНОВ МАЛИНОВ**

Тема на дисертацията:

„БОГОСЛОВСКИ АСПЕКТИ НА МУЗИКАЛНИТЕ И ТЕКСТОВИ
ОБРАЗИ В ЗЛАТОУСТОВАТА ЛИТУРГИЯ НА АНГЕЛ
ПОПКОНСТАНТИНОВ“

Научна специалност: **2.4. Религия и теология**

Научно звено: **Катедра „Практическо богословие“, Богословски факултет,**
СУ „Св. Климент Охридски“

Структура на изследването. Дисертационното съчинение се състои от Предговор, Списък със съкращения, Увод, Четири глави, Заключение, Извори и Литература, Приложения.

Предговор

Списък на съкращенията

Увод

Първа глава: *Исторически обзор на Българската авторска църковна музика от края XIX в. до края на 70-те години на XIX век*

Втора глава: *Биографични сведения и творческа дейност на Ангел Попконстантинов*

Трета глава: *Богословски аспекти на музикалните и текстови образи в Златоустовата литургия на Ангел Попконстантинов*

Заклучение

Литература

Приложения

Основни параметри на изследването

Представям на уважаемата Комисия моето Становище за основните изследователски моменти от съдържанието на дисертацията на г-н Стоян Малинов, като се старая на бъда обективен в качеството ми и на научен ръководител тази дисертация и субективен, по отношение на личното мнение на автора.

Целта на дисертационният труд е да представи цялостно и да анализира критически, основните идеи и теми в творчеството на Ангел Попконстантинов, и по-конкретно в неговата Литургия. Проблемът на изследване е - представянето на авторската църковна музика на Попконстантинов.

Наблюденията, свързани с анализирането на основния предмет пораждаат **конкретни задачи:** Издирване на композициите; Очертаване на сигурните критерии, според които една авторска акапелна творба се превръща в православно песнопение; Опит за класификация на творбите от позицията на богослужебната приложимост; Анализиране на ключови примери, за да се изведат специфични творчески подходи.

Методология:

В хода на изследването са използвани различни методи на работа. Основно място при аргументиране на предмета на изследване има сравнителният метод, който позволява разглеждането на българската музикално-църковна практика

през призмата на църковно-музикалното наследство на композиторите от т.нар., *Първо поколение*. Осезаемо застъпен е аналитичният метод, чрез който са разгледани избрани композиции, тук отново е прилаган сравнителен анализ. Макар и епизодично, при анализиране от позицията на установената традиция композиции, е прилаган и херменевтичен метод, предлагащ лично тълкуване на определено творческо хрумване в контекста на настоящото изследване.

Авторът съобщава, че в процеса на събиране на материали свързани с личността на Попконстантинов се сблъскал с не малко затруднения по отношение на избора на тема и материалите за изследване.

Научен обхват

Проследяване на изследванията свързани с авторската църковна музика от Освобождението до края на 70-те години на XX век по проблема и с оглед на възникналия спор, на каква основа да бъде поставена новата българска църковна музика, от една страна – дали тя да стъпи на „болгарский распев”, а от друга – на образците от източното църковно пеене и течението избрано от Ангел Попконстантинов, което се вижда от песнопенията поместени в неговото авторство.

В Първа глава

Исторически обзор на Българската авторска църковна музика от края XIX век до края на 70-те години на XX век.

Акцентът на автора пада върху историята на формирането и обособяването на музикално, *църковно-авторско* направление в България, пренасящо традиционното хорово църковно музициране от Русия от XVII век, което се определя от: Контурите на самото понятие, *авторска църковна музика* в Русия, както това ще се случва няколко столетия по-късно в България, започват да се очертават с навлизане на многогласието в богослужебната музика на руската православна църква; Появата на многогласната църковна музика в Русия, е част от политиката на модернизация на руската държава и „европеизиране” на руското общество, провеждана от Петър I Велики, а по-късно и Екатерина Велика, дало естествено отражение и върху изкуствата; Основното място за начално професионално музикално формиране в Русия, както и в България, имат получили образование в чужбина музиканти. Немалка част от тях се

насочват към вокалната и в частност източноправославна музика, като устойчив пристан за професионална музикална изява.

Ясна е връзката - България–Русия при първите поколения композитори. Първите професионални руски музикални творци, като Дмитрий Бортнянски (ученик на Балтасаре Галупи), Максим Березовски (ученик в Италия на прочутия Джузепе Мартини), Степан Дегтярев (ученик на Джузепе Сарти), Артемий Ведель, които творят в т. нар. „най-нов” стил, предопределят една различна посока на съществуване на целия новосъздаван богослужебен репертоар. От своя страна, стремежите на първите професионални български творци с отношение към църковната музика, получили своето образование в Русия (Атанас Бадев, Анастас Николов, Петър Динев, Апостол Николаев-Струмски и др.), по-рядко на запад (Добри Христов), са съсредоточени около създаване на родно църковно-певческо творчество, на духовна музика с национален характер, на български църковно-музикален стил, зад което прозира идеята за осъзнаването на църковната музика, не само като част от богослужебния култ, но и като естетическа ценност и изкуство. Според автора, многогласието в България прониква от една страна, с руските войски, които носят със себе си популярните църковни обиходи и сами ги изпълняват, а от друга, то се пропагандира от редица музиканти, които се завръщат от обучение в Русия и основават хорове у нас. Като център на композиторския интерес в българската църковна музика от края на XIX и началото на XX в., става Литургията на Св. Иоан Златоуст. Музикалните творци полагат тази област от творчеството си усилия преди всичко в три контекста, като не само посочват, но до голяма степен и възпроизвеждат културните нагласи на времето. Първо – тя се разглежда като *„качествено ново явление в еволюцията на цялата българска музика до тогава, област способна да изрази новите насоки”* в европеизирането на музикалната култура, *„самостоятелно обособена, специфична област в българската музика“*. Второ – авторската църковна музика се поставя в контекста на опозицията *„високо – ниско”*, отчита се възприемането и като *„висока”* и *„учена”* музика, присъщо още на Възраждането. Трето – Литургията бива обсъждана в контекста на националното, конкретизирано този път в проблема за избора на мелодическата основа, върху която трябва да се създаде новото църковно-музикално творчество. Акцентът в този спор е върху проблематиката, която разглежда основата за изграждане новото авторско многогласно творчество – дали като интонационна основа да бъде приведена

продължаващата да звучи в българските храмове едногласна източна византийска псалтика или предизвикалият интерес у обучаващите се в Русия българи музикално-богослужебен репертоар, известен като „*болгарский роспев*”. Последният, освен със самото си название, привлича музикалните теоретици като възможен жив, оцелял извън България културен артефакт от времето на средновековна България, който се асоциира с мощта и разцвета от времената на Първото и Второто българско царство.

Става ясно, че по отношение на този избор българските композитори се разделят на два лагера, но независимо от това, „*новата музика*” поставя като техен общ знаменател изразните средства на музикалното изкуство, което по отношение на националното композиторско творчество може да бъде изградено, както върху едното, така и върху другото, защото авторите подхождат и към двата – „*източно-църковния*” и към „*старобългарския*” напеви – по един и същи авторски начин. Обусловеният принцип на работа от проникналото многогласие, извикал необходимостта от професионална композиторска намеса както в сакралното, така и в светското творчество. И двете течения в духовната ни музика, както и автентичните фолклорни мелодии в светската музика, се превръщат в мелодически материал, който подлежи на хармонична и тематична разработка.

Втора глава -

Биографични сведения и творческа дейност на Ангел Попконстантинов

Има характер на библиографски и историографски справочник за живота и делото на църковния диригент и композитор Ангел Попконстантинов.

Ангел Попконстантинов има значителна църковно-композиторска дейност. Той е композирал за смесен хор, а след това и аранжирал за мъжки хор Св. Златоустова Литургия, одобрена, но неиздадена от Св. Синод. Тези негови композиции и до днес се изпълняват в Патриаршеската катедрала. Има множество аранжировки (от смесен хор за мъжки хор) на песнопения от състава на Всенощното бдение и Св. Литургия от цяла плеяда руски композитори, също одобрен от Св. Синод. В музикалното си творчество Ангел Попконстантинов е съумял да вложи мотиви, които напомнят нещо старинно, мистично, молитвено, което ни води към руските църковни класици. По някаква вътрешна интуиция той използва елементи от 5-ти, 8-ми и др. източно църковни гласове. Облечени в полифонична форма, тези напеви създават необходимото църковно

настроение. Обработка за четиригласен хор (смесен и мъжки) по източни мотиви песнопения от великопостния период. В музикалното творчество на Ангел Попконстантинов се чувства влиянието на Проф. Добри Христов и на създадения и утвърден от него църковен стил. Голяма заслуга на маестро Попконстантинов е, че през всичките тези години на работа в Патриаршеската катедрала той събира и преписва много църковно-хорови песнопения и по този начин създава църковно-хоровата библиотека. Тук се намират и печатни издания на композитори като руските класици: Дм. Бортнянски (1752 г.-1825 г.), Н. Бахметиев (1807 г.-1891 г.), П. Гр. Чесноков (1877 г.-1944 г.), Ал. Гречанинов (1864 г.-1956 г.), Н. Компанейски (1848 г. -1910 г.), Сергей Рахманинов (1873 г.-1943 г.).

В Трета глава

В тази глава - Богословски аспекти на музикалните и текстови образи в Златоустовата литургия на Ангел Попконстантинов - докторантът представя основната таза на своята работа и по-точно най-значимата композиция - „Литургия на св. Иоан Златоуст“. Написана е за смесен хор като преимуществено е изградена от личното творчество на автора, с изключение на „Светий Боже“ източен напев по трети глас и Евхаристийния канон „Милост мира“ – хармонизация на т.н. старобългарско „Милост мира“ глас 5-ти. Тоналността, предпочетена за огромната част от литургията, е сол мажор (G dur).

Тази глава излага творческият прочит и тълкование на автора върху св. Литургия. Авторския поглед е съпоставен с композиторските решения на Апостол Николаев-Струмски, Добри Христов и Петър Динев. Изведени са отделни примери на някои песнопения с цел да се направи сравнителен анализ с творчеството на утвърдените в църковно-певческата литература музиканти. Всички основни песнопения от литургията са разгледани обстойно като се прави херменевтичен анализ на оригиналните авторски решения изразени върху нотния лист.

Заклучение

Обобщават се обективно представените резултати от изследването, формулират се основните насоки и се изтъква творческото виждане в творбите на Ангел

Попконстантинов. Правят се изводи за художествената стойност на неговото творчество.

Извори и литература. Използваната литература включва 104 заглавия, подредени в азбучен ред и групирани в извори, архиви, литература на кирилица и интернет ресурси.

Приложение. Включен е снимков материал и всички композиции на автора.

ОБЕКТИВНОСТ НА РЕЦЕНЗИЯТА

1. Спецификата на тази дисертация е интердисциплинарно изследване в историческото разглеждане на живота и творчеството на Ангел Попконстантинов;
2. Така предложеното научно изследване е предимно в областта на Практическото богословие и по-конкретно в областта на историята на хоровата църковна музика в България;
3. Авторът работи добре с изворите и историческите справки;
4. Някои заглавия на главите бяха променени в процеса на изясняване на основните научно-изследователски проблеми залегнали в текста.
5. Стилът на изразяване е ясен и обосновано научен;
6. Критичният апарат е под основния корпус на текста, което улеснява четенето;
  7. Приложението е с приносен характер;
  8. Научните и изследователски хипотези са:
    1. Поставянето на Ангел Попконстантинов и неговото композиционно творчество, като другия продължител на утвърдената традиция от *Първо поколение* автори на сакрална музика – тази хипотеза така формулирана от автора не е ясна.
    2. Спорът, възникнал в края на XIX в., на каква основа да бъде изградена многогласната църковно-певческа литература, от една страна на „болгарский разпев“, от друга – на образци от хилядолетната традиция на източното-църковното монодийно пеене, вече е затихнал. Като добър познавач на псалтикийната традиция Попконстантинов взема теми от образците на източното църковно пеене за част от своите хармонизации.
9. Не са приложени публикации, свързани с бъдещата дисертация или теми близки до разглеждания в дисертацията проблем.

Приноси на дисертационното съчинение

1. За първи път се проследява обстойно живота и творческата дейност на А. Попконстантинов.
2. За първи път се издирват и систематизират, неговите композиции, хармонизации на теми от източното-църковно пеене и множеството обработки (аранжimenti) от смесен за мъжки хор от руски, румънски, сръбски и български автори.
3. За първи път се прави музикален анализ и богословски прочит на неговата авторска литургия.

Публикации във връзка с темата на дисертацията:

1. В памет на маестро Ангел Попконстантинов Атанасов – В специализирано списание за музика и танц „Музикални хоризонти“. С., 2017, кн. № 1.
2. Доклад на тема „Ангел попконстантинов и мястото му сред авторите на църковна музика в България“. Докладът е изнесен на организираната от катедра „Теология“ при Пловдивския Университет „Паисий Хилендарски“ *Кръгла маса* на тема *Православие и съвременност* и предстои публикуването му в сборник материали от кръглата маса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА РЕЦЕНЗЕНТА

Използването на ръкописни, печатни, онлайн - теоретични изследвания и извори, свързани с разгрежданата проблематика в областта на историята на новата българска църковна музика и по-специално живота, делото и авторството на диригента и композитор Ангел Попконстантинов, е допринесло за оформянето на тази дисертация и е първото подобно, според своята специфика, научно интердисциплинарно изследване за българската богословска наука.

На основание на положителната изследвателска перспектива и научен принос, които авторът дава в своята работа, си позволявам да предложа на уважаемите членова на Научното жури да подкрепят тази дисертация и да гласуват положително за присъждането на научната и образователна степен „доктор“ на г-н Стоян Малинов.

Доц. д-р дякон Иван Иванов

София, 20 септември 2016 г.